

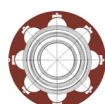
Västra Hoby kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2015-10-15

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Västra Hoby kyrka

Torns församling, Torna kontrakt, Lunds stift,
Västra Hoby socken, Lund Hoby 26:1, Lunds kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Västra Hoby ligger omkring 10 kilometer norr om Lunds stadskärna och knappt fem kilometer norr om Vallkärra kyrkby. Gravar som påträffats i området väster om byn visar att Västra Hoby har varit en boplats sedan yngre stenåldern, vilket innebär att den hör till landskapets äldsta. Omgivningarna består av fulläkersbygd med mindre byar och ensamgårdar.

I november 1676, knappt en månad innan det för det dansk-svenska kriget avgörande slaget vid Lund, utspelade sig en viktig händelse i Västra Hobys historia. Under befäl av den svenska konungen Carl XI befann sig en här på marsch mot Malmö. För att nå dit tvangs hären att ta sig över Löddeå (Kävlingeån). Höstregnet hade gjort ån bred,

Flygbild över Västra Hoby tagen från sydöst, 2014. Foto: Pär-Martin Hedberg.

och på andra sidan stod redan den danska krigsmakten redo att slå svenskarna tillbaka. Svenskarna misslyckades också mycket riktigt i sitt företag att ta sig över ån, men samma kväll beordrade Carl XI sitt artilleri att beskjuta Västra Hoby kyrkby. Beskjutningen ledde till att byn sattes i brand med stora skador som följd.

Kartan som upprättades vid tiden för storskiftet 1774 visar att byn bestod av 16 gårdar och flertalet gatehus. Vid enskiftet på 1810-talet skiftades hälften av byns gårdar ut. Bebyggelsen i Västra Hoby består idag av gårdar och gatehus som samlats utmed den slingrande bygatan. En bäck slingrar sig genom byn vilken mynnar ut i Kävlingeån som rinner norr om bebyggelsen. Merparten byggnader uppfördes under 1800-talet och utgörs av längor i korsvirke och tegel. Flertalet gårdar har behållit sin fyrkantade form och har kvar på sin äldre placering i bybildningen. Skolhuset i rött tegel, vilket tidigare fungerade som församlingshem, ligger strax norr om kyrkan. Väster om kyrkan ligger den gamla smedjan.

Namnet skrevs 1253 Hubu och kommer från kyrkbyn. Efterleden innehåller by. Förledets innebörd är emellertid inte klarlagt.

Kyrkobyggnaden

Västra Hoby uppfördes ursprungligen under romansk tid med rektangulärt långhus och tresidigt kor. Senare under medeltiden tillkom västtorn samt vapenhus i norr. 1830 gjorde kyrkoherden i Hoby och Håstad, Nils Christian Qviding, en beskrivning över kyrkan. I stora drag var det den romanska kyrkan han då beskrev. Kyrkobyggnaden var helt byggd i sten, bortsett från tornets trappstegsgavlar som var i tegel. Taken var avtäckta med bly. Långhuset nåddes genom kyrkans enda ingång som var förlagd i det norra vapenhuset. Tornets bottenvåning var en del av själva kyrkorummets, i vilket det fanns 19 bänkrader för kvinnor norr om mittgången och 19 för män söder om. Långhuset var välvt med tre kryssvalv och koret med ett. I koret fanns förutom dopfont, altare, altarskåp och altarrundel även klockarstol samt brudstol. Predikstolen var placerad mot långhusets södra vägg, närmast triumfbågväggen och koret, för att predikanten skulle få så mycket dagsljus som möjligt. Fönstren i de romanska kyrkobyggnaderna var i regel placerade på den södra fasaden, mer sällan mot norr, den ”onda sidan”.

I slutet av 1800-talet hade församlingen växt ur sin medeltida kyrka och beslöt sig därför för att låta bygga en ny. Ritningarna upprättades av byggmästare N. Thulin i Malmö och var klara 1884. Man behöll det medeltida västtornet, i övrigt revs den gamla kyrkan till grunden. Det dyrbara blyet som legat på taken togs emellertid till vara, och en del annat byggnadsmaterial återanvändes vid kyrkbygget.

Den nya kyrkan anslöt till den vid tiden populära nyromanska stilen med rundbågen som främsta formelement. Långhuset gjordes bredare än tornet och koret fick en tresidig absid. Blyet från den gamla kyrkans långhustak omstöptes och lades på tornet. Det nya långhuset och koret försågs med ett enkelfalsat tak av galvaniserad järnplåt som målades. Interiört valvslogs långhuset med ett femdelat tunnvalv, vars kassetter

Innan taken och koret målades om var de försedda med dekorationsmålerier.

försågs med dekorativa målerier. Även korabsidens hjälmvalv pryddes av dekorativt måleri medan tribunbågen och korfönstrens omfattningar gavs en avvikande färgsättning.

Den nya kyrkan togs i bruk någon gång under senare hälften av 1887.

1903 skadades torntaketets norra sida i en storm. Man valde då att ersätta blytaket med galvaniserad järnplåt. Även det södra takfallets blytäckning byttes ut mot galvaniserad järnplåt ett antal år senare. Den södra sidans plåt lades emellertid med förskjutna tvärfalsar till skillnad från den norra sidan som var belagt med enkelfalsad plåt.

1954 försågs kyrkan med elektricitet. De nya installationerna omfattade servisledning, mätarcentral, elvärmeanläggning samt ljus- och kraftanläggning.

1966 fick kyrkan ett nytt orgelverk tillverkat av A. Mårtenssons orgelfabrik i Lund. Den äldre orgelfasaden av A. V. Lundahl behölls.

I början av 1970-talet hotades kyrkan av rivning på grund av ett kraftigt angrepp av husbock i takstolarna samt ett sviktande besöksunderlag. Trots dåliga utsikter bevarades kyrkan, mycket tack vare den dåvarande landsantikvarien Evald Gustavsson som även skötte den antikvariska medverkan vid restaureringen. Restaureringen genom-

fördes 1974 och utfördes till stor del som beredskapsarbete. Bland annat förstärktes takstolarna, plåttaket över långhuset lades om och fasaderna putsades om. Det genomfördes även en murverksundersökning där man bland annat upptäckte en igenmurad liten dörr på andra våningen i tornets norra sida. Dörren visar att det tidigare funnits en utvändig torntrappa. Tornets bottenvåning var som tidigare beskrivits en del av kyrkorummet, vilket styrker antagandet att uppgången till tornets övre våningar skett utifrån.

1980 återfick kyrkan sitt medeltida altarskåp, vilket sedan 1897 varit deponerat hos Kulturen i Lund.

2003 flyttades orgelverket från Odarslövs kyrka till Västra Hoby. För att få plats med orgelverket byggdes orgelläktarens mittparti ut, vilket även inbegrep att en av långhusets ljuskronor flyttades fram. Orgelns bälg placerades i tornrummet. Ett år senare, 2004, genomfördes en utvändig restaurering av kyrkan. Tornets tak ersattes med ny skivtäckning av varmförzinkad plåt, vilken målades. Samtliga fasader putsades och målades med ren silikatfärg.

2014 togs fyra bänkrader bort under orgelläktaren för att göra plats för kyrkkaffe, vilket saknats sedan församlingshemmet avyttrades på 1990-talet.

Exteriör

Kyrkobyggnaden vilar sannolikt på en kallmurad gråstensmur. Troligen är samtliga murar uppförda i skalmursteknik, det vill säga med en yttre och en inre mur där mellanrummet fylls med bruk och överblivet stenmaterial. Vid murverksundersökningen 1974 återfanns återanvända sandstenskvadrar i långhusets murar. Även i korabsiden finns sandstenskvadrar, vilka använts som hörnstenar. Troligen har dessa tidigare varit delar i en portal eller omfattning. Bortsett från inslaget av återanvänd sandsten och tornets trappstegsgavlar, som är murade i tegel, består kyrkobyggnadens murar av gråsten.

Tornet är kyrkans äldsta del och är till stora delar bevarat sedan medeltiden.

Fasaderna är spritputsade och vitkalkade. Långhuset är bredare än det kvadratisk planlagda västtornet. Den polygonala korabsiden är smalare än långhuset. Både långhusets och korabsidens fasader avslutas upptill av en slätputsad rundbågefris. Kyrkans samtliga fönsteröppningar är rundbågiga och har slätputsade omfattningar med tre mursprång. Fönstren är tillverkade i gjutjärn som försetts med munblåst glas. I dess övre parti finns inslag av rött, blått och gult glas.

Tornet i väster saknar sockel, vilket markerar att detta är en äldre byggnadsdel. Dimensioner på trappstegsgavlarnas tegel tyder på att det skulle kunna ha uppförts under 1400-talet. På tornets fasader syns ett antal ankarslutur i svart smidesjärn. Ankarslutarna har som funktion att hålla ihop konstruktionen genom att de länkas samman med de inre bjälklagen. De fyra ljudöppningarna är rundbågiga i likhet med kyrkans övriga muröppningar. Gavelröstena är dekorerade med vardera sex stickbågiga blinderingar med en tandsnittsfris underst samt en cirkulär blindering upptill. Ovanför kyrkans portalomfattade huvudingång i tornets västra sida sitter en kalkstensskiva med inskriptionen *Kyrkan byggd 1886 Oscar II.*

Interiör

Kyrkorummet nås genom tornets västportal som leder in i vapenhuset. Längs rummets norra sida löper en trappa som leder till läktaren och vidare upp i tornet. Golvet

Kyrkorummet sett åt öster.

är belagt med rött och gult tegel lagt i kvadrater. I fönsternischen åt söder ligger en bemålad stentavla dekorerad med ett malteserkors, vilken tros ha suttit över ingången i den medeltida kyrkan. På golvet står en sten med en mindre nedsänkning i mitten. Stenen kan vara en relikgömma från det tidigare altaret. En pardörr i den östra muren leder in i kyrkorummet.

Kyrkorummet är välvt med ett femdelat trävalv som sträcker sig över långhuset. Valvet är målat i ljust grått med mörkare listverk. Golvet i mittgången motsvarar det i vapenhuset. Längs mittgångens båda sidor löper öppna bänkrader, vilka avslutas framtill av en fyllningsindeldad träbarriär. Framför de södra bänkraderna är kyrkans medeltida dopfunt placerad tillsammans med ett mindre sidoaltare. En nummertavla finns placerad på triumfbågväggen strax ovanför funten. Predikstolen återfinns i långhusets nordöstra hörn, det vill säga i motstående hörn jämfört med var den var placerad i den gamla kyrkan. Väggarna är vitmålade med en gråblå bröstning nertill.

Koret skiljs från kyrkorummet genom triumfbågen som är dekorerad med pilastrar med lätt markerade kapitäl. I en omfattning på triumfbågväggen mot kyrkorummet finns ett textfält med orden: *LOFVER GUD I HANS HELGEDOM*. Golvet i koret är beläget två trappsteg högre än i långhuset och är belagt med terazzo i grå nyanser med avskiljande linjer i svart. Koret är välvt med ett tunnvalv som målats i en ljust gråblå kulör. Altaret är placerat mot altarskranket innanför den halvrunda altarringen. Korabsiden fungerar som sakristia och skiljs av från kyrkorummet genom altarskranket, vilket är målat i grått med förgyllda detaljer.

Långhusets västra vägg täcks av orgelläktaren i vars mitt orgeln finns placerad. Läktaren vilar på fyra träpelare med tärningskapitäl och volutformade förkroppningar upptill. Barriären är dekorerad med en rundbågig kolonnettarkad och pilastrar. Läktaren är likt orgelfasaden målad i en ljusare och en mörkare grå nyans samt med förgyllda detaljer åt kyrkorummet.

Tornet har tre våningar samt klockvåning. I mitten på den tredje våning står klocktrampmaskinen som användes fram till det att man fick elektrifierad klockringning 1967. Klockbocken återfinns på klockvåningen högst upp och är i huvudsak tillverkad i ek. I klockvåningen finns flera dragbjälkar i ek, vilka sannolikt är medeltida.

Koret med altaranordning och skrank mot sakristia.

Inredning och inventarier

Altaret är tillverkat i trä och klätt med ett antependium av röd sammet.

Altaruppsatsen är sammanbyggd med korskranket som skiljer sakristian från kyrkorummet. Uppsatsen består av pilastrar som bär upp en fronton prydd med ett kors och arkroteriondekor. Altartavlan målades av Hjalmar Berggren 1886 och är en kopia av den danska konstnären Carl Blochs "Kristus med gossen". Oljemålningen är placerad i en förgylld rundbåge.

Altarringen är halvmåneformad och utgörs av en rundbågig balustrad med kolonner försedda med tärningskapitäl. Knäfall och överliggare är klädda med röd sammet.

Bänkinredningen är bevarad sedan ombyggnaden i mitten av 1880-talet och består av två öppna bänkrader. Bänkinredningen har enkelt profilerade sidostycken och är målad i två gråblå nyanser.

Predikstolen med tillhörande ljudtak härrör från 1880-talet och är placerad i långhusets nordöstra hörn. Korgen vilar på en oktagonal pelare och nås via en svängd trappa från koret. Den arkitektoniska gestaltningen samt bemålningen hör samman med orgelläktaren.

Dopfunten är utförd i sandsten och har tillskrivits den så kallade Barsebäcksgruppen. Cuppan är rund och har en repstav upptill och en vulst nertill, båda är rödmålade. Foten har formen av en kraftig cylinder, vilket enligt konsthistorikern Lars Tynell är signifikant för Barsebäcksgruppens funtar.

Orgelverket tillverkades av Mårtenssons orgelfabrik i Lund och har 11 stämmor fördelade på två manualer samt pedal. Den tredelade orgelfasaden är bevarad från ombyggnaden i mitten av 1880-talet och är målad i grått med förgyllda detaljer. Mittpartiet är högre än sidopartierna och består av en rundbåge med triangulärt övre parti som kröns av två akroterion och ett ringkors i mitten. Spelbordet är vänt mot kyrkorummet.

Den *stora kyrkklockan* i malm tillverkades i Malmö 1740 av klockgjutaren Andreas Wetterholtz. Dekoren består av en kedjefris och två palmettfrisier samt inskription flankerad av två änglaansikten.

Den *lilla kyrkklockan* i malm tillverkades 1805 och är dekorerad med en kedjefris, två palmettfrisier och textband.

Altarskåpet är utfört i ek och placerat under orgelläktaren på den norra sidan av väggen, mot vapenhuset. Uppsatsen är formad som en triptyk, det vill säga att den är tredelad med mittparti, så kallat korpus, och flyglar. I korpus finns en stor Golgataskildring som omges av sex mindre scener. Den vänstra flygeln visar scener ur Jesus barndom och den högra ur Passionshistorien, vilken avslutas med uppståndelsen och Kristus i dödsriket. Dateringen av altarskåpet är omtvistad. Konsthistorikern Lena Liepe menar

I korpus finns en stor Golgatakildring som omges av sex mindre scener.

att skåpet tillverkades i Skåne under senmedeltid, troligen under 1400-talets mitt. Med anledning av bristen på lokal produktion av altarskåp i Skåne under 1400-talet samt "scenernas summariska detaljgestaltning" och "skåpets rustika konstruktion", menar konsthistorikern Lennart Karlsson att det istället sannolikt rör sig om en kopia av ett senmedeltida altarskåp. Vad man med säkerhet vet är att altarskåpet renoverades och målades 1752 av dåvarande kyrkoherde Olaus Penell.

Kyrkogård

Västra Hoby kyrkogård utgörs av en äldre del kring kyrkan och en nyare del nordöst om den gamla kyrkogården. Den äldre kyrkogården ligger knappt en meter högre

än landsvägen som avgränsar kyrkogården åt söder. De gamla kyrkogårdsmurarna fungerar idag som stödmurar i söder, väster och norr. Huvudingången återfinns på kyrkogårdens västra sida och är försedd med svartmålade grindar i smidesjärn och pelarformade stolpar i gjutjärn. Ursprungligen användes den södra och östra delen av kyrkogården som begravningsplats.

Åt norr mot det gamla skolhuset som tidigare användes som församlingshem avgränsas den äldre kyrkogården av en klippt hagtornshäck. I öster ligger ett korsvirkeshus vars fastighetsgräns markeras mot kyrkogården med ett gunnebostaket och en trädrad. Den nya kyrkogården anlades 1886 i samband med att den gamla kyrkan byggdes om. Vårdarna från den äldre kyrkogården flyttades då över till den nyanlagda kyrkogården. Den äldre kyrkogården består idag till största del av gräsmattor samt grusade gångar från grindarna till kyrkans huvudentré i väster.

Den nya kyrkogården är planlagd efter ett strikt rutnätsmönster med grusade gångar och gravkvarter, med gravarna placerade i öst-västlig riktning. Kyrkogården har tydliga drag av äldre lantkyrkogård med gårdsgravar knutna till byns gårdar. Kvarteren delas in av låga buxbomshäckar. Den östra delen av den nya kyrkogården är ännu inte belagd med gravar och är gräsbevuxen. Kyrkogården omsluts av en trädkrans av lind samt en klippt bokhäck.

Den nya kyrkogården som anlades 1886.

Byggnader på kyrkogården

På den nya kyrkogårdens nordöstra del finns en personalbod med RWC, vilken uppfördes 1996.

Kulturhistorisk karaktärisering för Västra Hoby kyrkoanläggning

Västra Hoby kyrka är placerad på en liten höjd längs landsvägen som går genom byn, en placering som den haft sedan den gamla kyrkan byggdes under tidig medeltid. Kyrkans kulturhistoriska värde hör samman med byns historia och dess betydelse för den omgivande bymiljön samt för landskapsbilden där den är vida synlig i det flacka odlingslandskapet. Västra Hoby är en väl sammanhållen äldre bebyggelsemiljö med flera bevarade gårdar och gatehus som behållit sina gamla gårdsplatser. Bebyggelsen uppvisar traditionellt skånskt bebyggelseskick med korsvirke och tegelmurning. Byn utgör en viktig komponent i kulturlandskapet kring Kävlingeån, och bymiljön med sin kyrka bidrar med betydande upplevelsevärden i det omgivande slättlandskapet.

Kyrkobyggnaden utgjordes under medeltiden av torn, långhus, kor och vapenhus i norr. När kyrkan byggdes om på 1880-talet behölls det medeltida tornet och en del av byggnadsmaterialet återanvändes vid uppförandet av långhusets och korets murar. Tornets murverk och bevarade inre träkonstruktioner utgör intressanta källor till medeltidens byggnadsteknik, om vilken ytterst få skriftliga källor finns bevarade. De återanvända sandstenskvadrarna kan ge värdefulla upplysningar om hur den medeltida kyrkan i Västra Hoby en gång såg ut. När den nya kyrkan byggdes lät man tornets romanska stil vara utgångspunkt för utformningen av långhus och kor. Den nyromanska stilen var även populär för de många nyuppförda kyrkobyggnaderna under 1860-, 70- och 80-talen vid sidan om den nygotiska stilen, som nådde sin höjdpunkt vid det maskinslagna teglets intåg på 1890-talet.

Trots att bland annat långhustaket och korets dekorativa bemålning har målats över har kyrkorummet behållit mycket av sin karaktär från 1880-talet. Kyrkorummet karaktäriseras av det höga femdelade valvet och de rika ljusinsläppen från söder och norr. Den bevarade fasta inredningen bestående av orgelläktare, bänkinredning, predikstol, altarskrank och altaruppsats samt nummertavla är konsthistoriskt intressanta och ger kyrkorummet ett estetiskt sammanhållet uttryck.

Förutom ovan nämnda fasta inredning har kyrkan flera kulturhistoriskt värdefulla inventarier. Kyrkans äldsta föremål utgörs av dopfunten från 1100-talet, vilken tillskrivits Barsebäcksgruppen. Altarskåpet som finns placerat under orgelläktaren tilldrar sig ett särskilt intresse. Det har tvistats bland landets ledande experter om altarskåpets datering, från 1400-talets mitt till 1700-talets början. Några liknande skåp tycks inte förekomma i Skåne, vilket komplicerat dateringen. Att altarskåpet är unikt och av högt konsthistoriskt värde är emellertid oemotsagt.

Rekommendationer

- Västra Hoby är en väl samlad äldre bebyggelsemiljö i kulturlandskapet kring Kävlingeån där kyrkan är byns äldsta byggnad och en viktig del i landskapsbilden.
- Tornet har bevarat stora delar av sin medeltida karaktär och är en betydelsefull del i kyrkans äldre historia. Det är angeläget att tornets murverksstomme och inre träkonstruktion behandlas med stor varsamt.
- Kyrkorummets ljusa karaktär och dess omsorgsfullt vårdade inredning, bevarad från 1880-talet, är bärande delar i kyrkans interiöra arkitektur som bör värnas.
- Altarskåpet är ytterst sällsynt och är ett från konsthistorisk synpunkt mycket värdefullt föremål. Dopfunten med dess bemålning är bevarad sedan den romanska kyrkans uppförande och bör behandlas med försiktighet.
- Kyrkogårdens äldre strukturer med stenmurar, grusade gångar, grindar och grindstolpar, trädkrans samt kvartersindelningar av buxbom och häckar är viktiga delar i kyrkogårdens karaktär som bör bevaras.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Västra Hoby 31:1. Fornlämningen avser den gamla bytomten enligt 1785 års karta och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Västra Hoby kyrkby ingår tillsammans med kyrkbyarna Odarslöv, Stångby, Håstad och Igelösa i riksintresse för kulturmiljövården [M80], där deras ”medeltida, senare omgestaltade kyrkor med tillhörande välbevarat byggnadsbestånd i kyrkbyarna, skolor, prästgårdar och gatehus” pekas ut som uttryck för riksintresset.

Källor och litteratur

Underhållsplan för Västra Hoby kyrka, Lund (2010-11-23), NIRAS Sweden AB, Malmö.

Blom, K-A: *Andrum – kyrkor och kyrkogårdar i Lund*, Svenska kyrkan i Lund, Lund 2004.

Dahlberg, M (red.): *Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria*, Riksantikvarieämbetet 2008.

Dahlberg, M (red.): *Skåne – Landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, opublicerad.

Karlsson, L: *Ecce Homo*, Historiska media, Riga 2013.

Släktbron, 2015.

Historiska kartor:

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/searchresult.html?archive=GEO-IN&firstMatchToReturnLMS=1&firstMatchToReturnREG=1&firstMatchToReturnRAK=1&yMin=6183327&xMin=384460&yMax=6184327&xMax=385460>, hämtad 2015-10-09.

Länsstyrelsen i Skåne:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/lund/Pages/Stangby.aspx>, hämtad 2015-10-09.

Fornsök:

http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html?utm_source=fornsok&utm_medium=-block&utm_campaign=ux-test, hämtad 2015-10-09.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2015-03-12, 2015-09-24

Fältinventering: Max Laserna

Kulturhistorisk karaktäristik och rekommendationer: Max Laserna, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift

Foto (där inte annat anges): Max Laserna

Rapportsammanställning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2015-10-15